

Diaspory jako aktorzy i adresaci działań w obszarach polityki, nauki i kultury

MARCIN GOŃDA

ORCID: [0000-0003-0940-8849](https://orcid.org/0000-0003-0940-8849)

Uniwersytet Łódzki

email: marcin.gonda@uni.lodz.pl

MICHAŁ NOWOSIELSKI

ORCID: [0000-0001-7383-4872](https://orcid.org/0000-0001-7383-4872)

Uniwersytet WSB Merito w Gdańsku

email: michal.nowosielski@uw.edu.pl

IGNACY JÓZWIAK

ORCID: [0000-0003-0143-6845](https://orcid.org/0000-0003-0143-6845)

Uniwersytet Warszawski

email: i.jozwiak@uw.edu.pl

Niniejszy numer „Studiów Migracyjnych – Przeglądu Polonijnego” poświęcony został różnym aspektom polityki wobec diaspory. Politykę diasporyczną definiujemy tutaj szeroko jako pewnego rodzaju założenia, praktyki oraz aktywność instytucji państwa, które mają na celu podtrzymanie relacji z diasporą. Również i ten ostatni termin – diaspora – jest rozumiany przez nas (z reguły także z perspektywy samych państw) szeroko – jako członkowie społeczeństwa, którzy żyją poza granicami państwa. Mogą to być więc i emigranci, mogą także być członkowie rozsianych po świecie mniejszości czy też potomkowie migrantów, którzy utrzymują więzi z krajem przodków.

Analizując polityki wobec diaspory uwagę należy zwrócić na jej cele. Mogą one być wprost zapisane w różnego rodzaju dokumentach projektujących, które mają zwykle charakter strategiczny czy operacyjny. Mogą także wynikać z pewnych ogólniejszych założeń dotyczących tego, czemu polityka wobec diaspory ma służyć na najogólniejszym poziomie. W tym kontekście warto wspomnieć o koncepcji Alana

Gamlena i współpracowników, którzy dostrzegają trzy perspektywy wyjaśniające powstawanie i rozwój polityki wobec diaspory (Gamlen i in. 2019). Pierwsza z nich to perspektywa „drenująca” (*tapping’ diasporas*), która traktuje diaspory jako zasób, a politykę wobec diaspory jako narzędzie pozwalające te zasoby wykorzystać dla interesu państwa, np. w formie transferów finansowych czy lobbingu. Druga to perspektywa „obejmująca” (*embracing’ diasporas*), która postrzega diaspory jako „utraconych rodaków”. Stara się zatem budować i utrzymywać z nimi relacje, przede wszystkim wykorzystując rozmaite narzędzia służące podtrzymaniu ich tożsamości narodowej i angażowaniu diaspory w politykę państwa. Trzecia perspektywa – „zarządzająca” (*governing’ diasporas*) – zwraca uwagę na to, że niektóre państwa czerpiąc inspirację z instytucji międzynarodowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji, traktują politykę diasporyczną jako część polityki rozwoju.

Innym przedmiotem zainteresowania badaczy i badaczek polityk wobec diaspory jest poziom operacyjny. Można tu mówić o dwóch nurtach działań, w które angażuje się diaspory. Po pierwsze, badacze i badaczki opisują działania, jakie państwa podejmują w ramach realizacji tych polityk. Mogą to na przykład być działania o charakterze symbolicznym (odwoływanie się do symboliki narodowej), społeczno-gospodarczym czy związane z przyznawaniem praw politycznych i tworzeniem instytucji przedstawicielskich. Obejmują one też prowadzenie kampanii promocyjnych i upowszechnianie kultury narodowej za granicą, jak i bardziej długofalowe działania (kulturalne, naukowe, edukacyjne itd.) polegające na tworzeniu określonych narracji o tych państwach (Lesińska 2019). Po drugie jednak, można także uwagę poświęcać instytucjom, które na rzecz polityki diasporycznej działają. System instytucjonalny tych polityk wykazuje – szczególnie w ostatnich dekadach – tendencję do rozwoju. Powstają w związku z tym coraz to nowe instytucje diasporyczne, przyjmujące różne formy – od agend administracji państwowej przez ciała działające w lub przy organach ustawodawczych, aż po wyspecjalizowane organizacje pozarządowe (Agunias 2009; Gamlen 2014). W tym sensie działania i same diaspory stają się elementem dyplomacji (publicznej, gospodarczej, historycznej czy kulturowej) państwa pochodzenia.

W poniższych tekstach omówiono rozmaite działania podejmowane przez agendy państw pochodzenia i ich diaspor, które mają służyć, z jednej strony, utrwalaniu więzi w przestrzeni transnarodowej, a z drugiej – reprezentowaniu interesów i wzmacnianiu pozycji tych państw na arenie międzynarodowej. Uwaga większości autorów i autorek skupia się na relacjach państwa polskiego z rozproszoną po całym świecie diasporą polską. Teksty te są pokłosiem sesji naukowej „Diaspory jako aktorzy i adresaci działań w obszarach polityki, nauki i kultury” podczas konferencji Komitetu Badań nad Migracjami PAN w Gdańsku we wrześniu 2021 r.

W pierwszym z tekstów, redaktorzy tego tomu (Marcin Gońda, Michał Nowosielski i Ignacy Józwiak), analizują formy i zakres wsparcia państwa polskiego dla jednostek polonoznawczych w krajach Zachodu i w obszarze postradzieckim. Jednostki

polnoznawcze to podmioty działające przy zagranicznych uniwersytetach lub wyspecjalizowane jednostki naukowe, które badają zagadnienia związane z Polską (kulturą, historią, polityką), jak i zajmują się nauczaniem języka czy przekazywaniem wiedzy o Polsce. Jak pokazują autorzy, choć jednostki tego typu w tradycyjnym rozumieniu są narzędziem dyplomacji publicznej, a więc nakierowane powinny być na publiczność międzynarodową, w polskim przypadku ich aktywność adresowana jest też do polskiej diaspory.

Na podobne zjawisko wskazuje w swoim artykule Mariusz Dzięglewski. Skupia się w nim na opisie roli organizacji kulturalnych, artystów i samych zbiorowości polskich za granicą w promowaniu polskiej kultury poza krajem. Autor także zauważa, iż diaspora polska jest zarówno narzędziem, jak i adresatem polityki kulturalnej państwa polskiego za granicą. Jednocześnie zauważa niewykorzystany potencjał licznej Polonii w zakresie budowania polskiej marki narodowej poprzez kulturę.

Problematykę polityki państwa wobec diaspory podejmuje też w swoim tekście Anzhela Popyk. Porównuje w nim działania edukacyjne nakierowane na diaspory polską i litewską, uwagę skupiając na szerokim spektrum wyzwań (demograficznych, metodologicznych, politycznych i finansowych), przed którymi stoją instytucje państwowe zapewniając dostęp do nauki w języku ojczystym młodym członkom diaspor.

O roli instytucji kultury w podtrzymywaniu więzi między państwem pochodzenia a rodakami piszą z kolei Rafał Raczyński i Kinga A. Langowska. W swym tekście pokazują na przykładzie działalności Muzeum Emigracji w Gdyni, jak nawet stosunkowo nowa i niewielka placówka muzealna może przyczynić się do budowania symbolicznych i tożsamościowych relacji z Polonią, a w ten sposób – podtrzymywania polskości wśród rodaków za granicą.

Przykładem instytucji dbającej o podtrzymanie tożsamości polskiej, jak i promowanie polskiego dorobku naukowo-kulturalnego poza granicami kraju jest działający od ponad 80 lat w Nowym Jorku Polski Instytut Naukowy w Ameryce (PIASA). Instytut nie ogranicza się jednak wyłącznie do problematyki polskiej i współpracuje z podmiotami akademickimi i kulturalnymi reprezentującymi inne grupy etniczne, zwłaszcza z Europy Środkowo-Wschodniej. Iwona Flis w swym artykule opisuje kooperację PIASA z organizacjami ukraińskimi w Ameryce, która przekłada się na zbliżenie tych dwóch grup etnicznych w wielokulturowym Nowym Jorku.

Osobnemu, bo niezwiązanemu z tematyką polską, wątkowi poświęcony jest tekst Zbigniewa Szymta. Artykuł ten porusza jednak ważną kwestię roli diaspor w polityce wewnętrznej i zagranicznej państw. Na przykładzie buriackiej diaspory w Chinach autor pokazuje proces włączania diaspor w pole polityki etnicznej na Syberii i negocjowania ich statusu społecznego we współczesnej Rosji.

Zapraszamy do lektury!

Literatura

- Agunias D.R. (red.) (2009). *Closing the Distance: How Governments Strengthen Ties with Their Diasporas*. Washington: Migration Policy Institute.
- Gamlen A., Cummings M.A., Vaaler P.M. (2019). "Explaining the Rise of Diaspora Institutions". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(4), 492–516, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1409163>.
- Gamlen A. (2014). "Diaspora Institutions and Diaspora Governance". *International Migration Review*, 48: 180–217, <https://doi.org/10.1111/imre.12136>.
- Lesińska M. (2019). *Niełatwe związki – relacje polityczne między państwem pochodzenia a diasporą. Polska i polska diaspora w okresie przełomu 1989 roku i później*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.